

Monumentnummer: 2001

Status: Gemeentelijk monument

Inschrijving register: 21 februari 2023

Kadaster deel/nr: 551

<i>Woonplaats</i>		<i>Gemeente</i>		<i>Provincie</i>
Wieringerwerf		Hollands Kroon		Noord-Holland
<i>Straat</i>	<i>Nr.</i>	<i>Toev.</i>	<i>Postcode</i>	<i>Woonplaats</i>
Terpstraat	40		1771 AD	Wieringerwerf
<i>Kadastrale gemeente</i>		<i>Sectie</i>	<i>Grondperceel</i>	
WRG03		I	551	

Omschrijving gemeentelijk monument

Inleiding

Kerkgebouw, bekend als De Samenstroom, gebouwd in 1938 en ontworpen door E.J. Rotshuizen.

Rotshuizen maakte tevens het ontwerp voor de Protestantse kerk in Sloodorp, die veel overeenkomsten vertoont met De Samenstroom. Het gebouw bestaat uit een kerkzaal, een vergaderlokaal, de voormalige consistorie, een jeugdhonk en een toneelzaal.

Ontstaansgeschiedenis van de Wieringermeer

De kerk is gesitueerd aan de noordkant van Wieringerwerf, in het midden van de Wieringermeerpolder. De Wieringermeer maakte onderdeel uit van de Zuiderzeewerken. De Zuiderzeewerken begonnen met het afdammen van het Amsteldiep in 1924, dat het eiland Wieringen verbond met het vaste land. De inpoldering van de Wieringermeer was het volgende project en bestond uit de aanleg van een dijk van Den Oever naar Medemblik, waarna het meer werd drooggemalen met behulp van twee stoomgemalen in Medemblik en Den Oever. In 1930 viel de Wieringermeer droog. De rationele inrichting van de Wieringermeer polder is ontworpen door het bureau van de Delftse hoogleraar bouwkunde M.J. Granpré Molière (1883-1972) en kenmerkt zich door een lineair wegenpatroon. De Wieringermeer werd stedenbouwkundig gezien niet alleen vanuit esthetisch en praktisch oogpunt ontworpen, maar ook het sociologische aspect werd meegenomen. In opzet en vormgeving van de dorpen in de Wieringermeer werd gestreefd naar een eigentijds plattelandsideaal. De landschappelijke invulling van de polder diende vooral de landbouwkundige eisen. Eenvoud en zogenaamde waarachtigheid waren de leidende vormgevingsprincipes van Granpré Molière. Hij streefde naar een balans tussen vorm en materie die tot uiting moest komen in nederige architectuur en inrichting waarin de gebruiker tot volle ontplooiing kon komen. In de architectuur zocht hij zijn inspiratie in de traditionele plattelandsbouw met grote heldere bouwvolumes.

In 1919 werd de Zuiderzeeraad, het adviesorgaan voor de regering, geïnstalleerd. De voorzitter van de raad was de geestelijk vader van de Zuiderzeewerken: Prof. Dr. Cornelis Lely (1854-1929). Lely was zelf een religieus man en behoorde tot de doopsgezinde kerk. Via de Zuiderzeeraad belastte hij een commissie met de arbeidersbelangen: hygiëne, huisvesting en ideële behoeften (godsdienst, ontspanning, etc.). Als maatregelen om morele en intellectuele achteruitgang tegen te gaan, beval de commissie 'ontspanningslokalen' aan.

Verschillende Nederlandse kerken vaardigden geestelijken uit naar het nieuwe werkgebied. De gereformeerden verbonden Hendrikus Colijn (1869-1944) aan hun kerkelijke arbeid in de polder. Colijn was bestuurder van de Zuiderzeeraad en werd erevoorzitter van het 'Algemeen Gereformeerd Zuiderzeecomité'.

De gereformeerde kerk was niet alleen nodig voor kerkdiensten van de nog weinige gereformeerden die er aanvankelijk woonden, maar ook vooral en in de eerste plaats om te dienen als onderdak voor de polderarbeiders om 'er 's avonds wat gezelligheid te vinden en om er 's zondags het evangelie te kunnen horen'.

Belangrijke gebeurtenissen in de historie van het kerkgebouw

In 1945 heeft De Samenstroom enige tijd onder water gestaan doordat de Duitse bezetter de dijk rondom Wieringerwerf had doorgestoken (zie afbeelding). Ruim 7.000 inwoners sloegen op de vlucht en de schade was enorm. In Wieringerwerf bleek 93% van de bebouwing volledig te zijn verwoest. Na de bevrijding viel de polder in december 1945 voor de tweede keer droog. In 1947 is de kerk herbouwd. Bij de wederopbouw werd Wieringerwerf aangewezen als het bestuurlijke hoofddorp en Middenmeer het economisch centrum.

In 1954 is De Samenstroom uitgebreid met een vergaderruimte/toneelzaal in de stijl van het hoofdgebouw en in 1972 is een plat afgedekt jeugdgebouw gebouwd in de oksel van de kerkzaal en de gang naar de kamer van de kerkraad (consistorie). Het jeugdgebouw wordt in deze redengevende omschrijving buiten beschouwing gelaten.

In 2002 is de gereformeerde kerk gefuseerd met de Nederlands Hervormde gemeente tot Protestantse gemeente in het kader van een Samen Op Weg traject. Vandaar ook de naam "De Samenstroom". In 2006 is de kerk opnieuw ingericht waarbij het liturgisch centrum is verplaatst en de stoelen een kwartslag gedraaid. Tevens is de hele vloer vernieuwd en voorzien van vloerverwarming.

In 2014 werd de kerktoren getroffen door bliksem, waarbij schade ontstond aan het dak en koperwerk.

Vlak voor de bevrijding werd de dijk doorgestoken die de Wieringermeerpolder van de zee scheidt. Huizen kwamen onder water te staan. Op de afbeelding is de kerk van Wieringerwerf te zien met op de voorgrond het 4,5m hoge standbeeld 'de Maaier'.

De Gereformeerde kerk in 1945 tijdens de inundatie door de Duitse bezetter.

Zomer 1946: Het puin in de Meeuwstraat te Wieringerwerf is geruimd.

Zicht vanaf de Meeuwstraat op de Gereformeerde kerk. Datum zomer 1949.

Beschrijving situatie en omgeving van het monument

De kerk is gesitueerd op een T-splitsing aan de Terpstraat met de Meeuwstraat. De Meeuwstraat loopt dood op de kerk, waardoor een lange zichtlijn op de kerk ontstaan is. De kerk is gesitueerd tussen de Terpstraat (in het noorden en in het oosten) en de Helfrichlaan (in het zuiden en in het westen).

De Wieringermeer kenmerkt zich door een lineair wegenpatroon. Volgens het ontwerp van M.J. Granpré Molière (1883-1972) zouden er dertien woonkernen en buurten in de Wieringermeer komen, verbonden door een stelsel van wegen en vaarten. Van de kernen werden er naast Wieringerwerf, maar drie gerealiseerd: Middenmeer, Slootdorp en Kreileroord. Wieringerwerf werd als tweede dorp gesticht in 1936. Katholieke, hervormde en gereformeerde kolonisten kregen, als afspiegeling van het verzuilde Nederland, in ieder van de dorpen hun eigen kerk. Zo ook in Wieringerwerf: De Samenstroom (Gereformeerd), Het Kompas (Hervormd) en Christus Koningkerk (Rooms-Katholiek). De Christus Koningkerk is beschermd als rijksmonument en Het Kompas wordt herbestemd tot appartementencomplex.

Het kerkgebouw staat centraal op een ruime kavel. De voorgevel (oost) loopt evenwijdig aan de Terpstraat. Voor de kerk ligt een plein met parkeerplaatsen. De gemeente werkt aan een herinrichtingsplan voor het plein.

Aan de linkerzijde (zuid) staat de voormalige kosterswoning en ligt een grasveld die van het plein wordt afgescheiden door een gemetselde tuinmuur met ezelsrug. Aan de achterzijde (west) ligt ook een grasveld dat van de achterliggende bebouwing wordt afgescheiden door een haag. Ten slotte ligt aan de rechterzijde (noord) een grasveld met een haag en een gemetselde tuinmuur met ezelsrug. De omliggende bebouwing bestaat uit eenvoudige rijwoningen van twee bouwlagen met langskap (de voormalige staatswoningen). De kerk onderscheidt zich van de belendende bebouwing door zijn volume, architectuur en hoge torenspits. De kerk heeft de hoogste toren van Wieringerwerf.

De omgeving van het monument

Beschrijving van het exterieur

De kerk is gebouwd op een samengesteld rechthoekig bouwvlak en is van het type zaalkerk die bestaat uit één beuk (het schip) met klokkentoren. De hoofdentree bevindt zich aan de oostzijde en is gericht op de Meeuwstraat. De verschillende volumes worden, met uitzondering van het jeugdgebouw, ieder afgesloten door een zadeldak met breed overstek. De daken zijn bedekt met oranje Opnieuw Verbeterde Hollandse dakpannen. De gevels zijn opgetrokken in schoonmetselwerk in een geelbruin gesinterde baksteen in kettingverband met een platvolle voeg. De stalen kozijnen van de kerk zijn voorzien van houten voorzetrampen en hebben aan de onderzijde raamdorpelstenen.

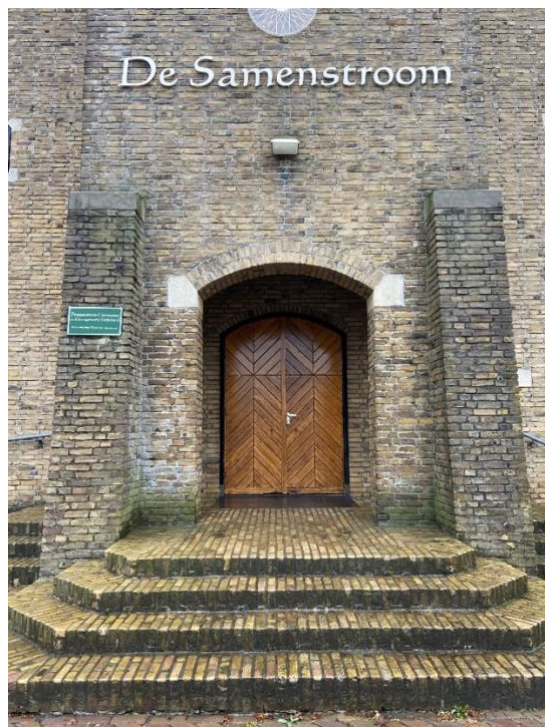
Voorgevel (oost)

Centraal in de voorgevel staat de kerktoren, deze staat naar voren ten opzichte van de rooilijn van de voorgevel. De hoofdentree is via een gemetseld bordes en drie doorgangen in de kerktoren te betreden. De doorgangen zijn voorzien van een spaarboog en aanzetstenen. De entree bestaat uit twee openslaande getoogde houten deuren met een visgraat profilering. Boven de hoofdentree staat op de kerktoren de naam van de kerk: DE SAMENSTROOM. Boven de naamvoering zit een smalle raamopening. De kerktoren wordt aan de voorzijde gesteund door twee steunberen. Bovenin de kerktoren bevindt zich aan alle zijden het centrale uurwerk, waarachter het galmgat met vier galmborden is gerealiseerd. De toren wordt afgesloten door een betonnen dekplaat met overstek, hierop staat de torenspits. De zeskantige torenspits is bekleed met lood en wordt beëindigd door een windvaan. De houten toegangsdeur richting het trappenhuis is afgedekt met een zadeldakje.

De voorgevel van de vergaderzaal bezit op de begane grond twee kleine getoogde stalen vensters ingevuld met gefigureerd glas. De gevel wordt afgesloten door de wit geschilderde spantbenen van het dakoverstek en een zinken mastgoot. Onder het overstek bevinden zich nog twee kleine getoogde stalen vensters.

In de voorgevel van het tussenlid bevinden zich vier getoogde houten vensters, deze vensters zijn vernieuwd. Vlak onder de dakrand is in het metselwerk een muizentand aangebracht. De gevel wordt afgesloten door een boeijlijst.

Centraal in de voorgevel van de toneelzaal zijn twee openslaande houten deuren aangebracht met een stapeldorpel. Ter weerszijden zit een getoogd vierruits houten venster. Links van het linkervenster zit de eerste steenlegging met daarop de volgende tekst: 'Deze steen is gelegd door Ds. H. van Benthem geref. pred. te Wieringerwerf op dinsdag 12 april 1955 1 cor. 3 vers 11 een ander fundament dan Jezus Christus kan niemand leggen'. Boven de entreepartij is een houten bord aangebracht met daarop de tekst: 'ons centrum'. Op de verdieping zitten drie vierruits houten vensters waarvan het middelste venster is uitgevoerd met een stolpstel. Aan de bovenzijde van de vensters is een rollaag aangebracht. Boven het middelste venster is een buitenlamp aangebracht. De gevel wordt afgesloten door een rollaag met een kantpan.

De voorgevel van de kerkzaal met een detailfoto van de entreepartij.

De voorgevel van de vergaderzaal, het tussenlid en de toneelzaal.

De eerste steenlegging van de kerkzaal en van de toneelzaal.

Linkerzijgevel (zuid)

De linkerzijgevel van de kerkzaal is in acht traveeën gedeeld door negen steunberen. De twee buitenste traveeën zijn ingevuld met een getoogde houten deur met verticale belijning. De overige traveeën zijn ingevuld met een drieruits getoogd venster met glas-in-lood-invulling in ruitvorm. De getoogde vensters en de deurkozijnen worden aan de bovenzijde afgesloten door een rollaag met aanzetstenen. De deuren zijn toegankelijk door middel van twee gemetselde traptreden. De gevel wordt afgesloten door de wit geschilderde spantbenen van het dakoverstek en een zinken mastgoot.

De linkerzijgevel van de vergaderzaal heeft op de begane grond vier vierruits getoogde vensters van staal. Op de eerste verdieping bevinden zich drie rechthoekige houten kozijnen, deze zijn vernieuwd. De oorspronkelijke getoogde vensters zijn daarbij vervangen. De vensters worden afgesloten door een rollaag met aanzetstenen. De gevel wordt afgesloten door het houten dakoverstek.

De linkerzijgevel van de kerkzaal

De linkerzijgevel van de vergaderzaal

Achtergevel (west)

In de achtergevel van de kerkzaal bevindt zich één zesruits getoogd stalen venster met glas-in-loodinvulling in ruitvorm.

In de achtergevel van de vergaderzaal bevinden zich vier zesruits getoogde stalen vensters. Op beide uiteinden van de gevel is een gemetselde steunbeer aangebracht. De gevel wordt afgesloten door de wit geschilderde spantbenen van het dakoverstek en een zinken mastgoot. Vlak onder het overstek zijn twee kleine getoogde stalen vensters aangebracht.

In de achtergevel van het plat afgedekte tussenlid bevinden zich twee vierruits getoogde stalen vensters. Vlak onder de dakrand is in het metselwerk een muizentand aangebracht. De gevel wordt afgesloten door een boeilijst.

In de achtergevel van de toneelzaal bevinden zich twee houten raamkozijnen met middenstijl. De raamkozijnen worden beëindigd door een hanenkam. De topgevel wordt beëindigd door een rollaag en een kantpan.

De achtergevel van de kerkzaal.

De achtergevel van de vergaderzaal en een detailfoto van het raamkozijn.

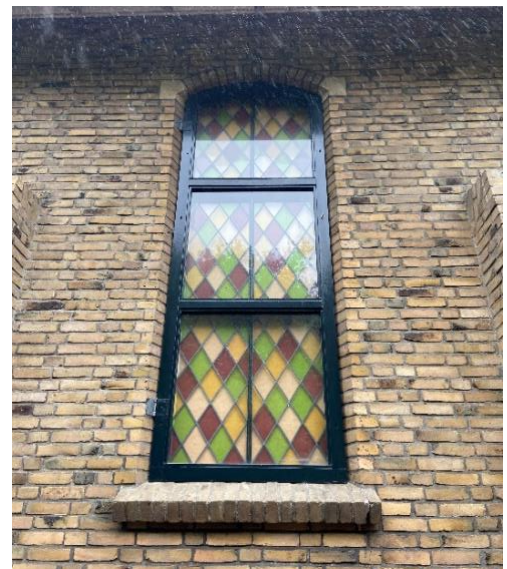
De achtergevel van de toneelzaal en het tussenlid.

Rechterzijgevel (noord)

De rechterzijgevel van de kerkzaal is in acht traveeën gedeeld door negen steunberen. De rechter travee is voorzien van een klein getoogd stalen venster. De overige traveeën zijn ingevuld met een drieruits getoogd venster met glas-in-lood-invulling in ruitvorm. De vensters worden aan de bovenzijde afgesloten door een rollaag met aanzetstenen. De gevel wordt afgesloten door de wit geschilderde spantbenen van het dakoverstek en een zinken mastgoot.

Tegen de achtergevel van de kerk bevindt zich de verbindingsgang naar de vergaderzaal. De rechterzijgevel van deze verbindingsgang is ingevuld met twee houten getoogde opslaan deuren met een visgraat profilering. De gevel wordt afgesloten door de wit geschilderde spantbenen van het dakoverstek en een zinken mastgoot.

In de rechterzijgevel van de vergaderzaal bevindt zich een uitgemetseld schoorsteenkanaal met links daarvan een houten venster, deze is vernieuwd. De gevel wordt afgesloten door het houten overstek. In de rechterzijgevel bevinden zich drie drieruits houten vensters. De gevel wordt afgesloten door het houten overstek.

De rechterzijgevel van de kerkzaal en een detailfoto van het raamkozijn.

De rechterzijgevel van de toneelzaal.

Beschrijving van het interieur

Het oorspronkelijke interieur van de kerk is nog grotendeels intact. Direct achter de hoofdingang is een portaal met rechts de trap naar het balkon. Op dit balkon staat een orgel dat in 2020 is overgenomen van de kerk in Schellinkhout. Dit instrument is gebouwd rond 1875 door Ivimey & Cooper voor een onbekende kerk in Southampton.

Via twee niet originele glazen deuren komt men in de kerkzaal. In de kerkzaal is de houten kapconstructie nog intact en zichtbaar. De kerkzaal is in 2006 opnieuw ingericht waarbij het liturgisch centrum is verplaatst en de kerkbanken zijn verwijderd. Tevens is toen de hele vloer vernieuwd en is er vloerverwarming aangebracht. Ook is de lambrisering gewijzigd.

Achterin de kerkzaal biedt een houten deur toegang tot de achterliggende verbindingsgang, aan deze gang ligt de toegang tot de jeugdruimte, de toiletgroep, de consistorie, de keuken en de in 1954 gerealiseerde toneelzaal. Tevens is hier de trap naar de eerste verdieping waar zich nog twee zalen bevinden en de trap naar het hoofdorgel. Dit orgel dateert van 1987 en is gebouwd door de firma W.N. de Jongh uit Lisse. Ter plaatse van de jeugdruimte is de zijgevel opengebrouwen om de jeugdruimte toegankelijk te maken.

De consistorie.

De toneelzaal, gerealiseerd in 1954.

Waardering

1. Cultuurhistorische waarden

De kerk is van cultuurhistorische waarde als onderdeel van de kerkelijke geschiedenis van Noord-Holland in het algemeen en Wieringerwerf in het bijzonder. De kerk bood zowel onderdak aan de nieuwe bewoners als de polderarbeiders en vertelt daarmee ook het verhaal van de inpoldering en pioniersfase van de Wieringermeer.

De kerk is nog als zodanig in gebruik en daarmee is hij van waarde als sociale, maatschappelijke, culturele en spirituele locatie voor de inwoners van Wieringerwerf.

2. Stedenbouwkundige waarden

De kerk heeft stedenbouwkundige waarde als onderdeel van een nieuw gepland dorp dat werd ontworpen door het bureau van M.J. Granpré Molière, adviseur van de Dienst der Zuiderzeewerken. De stedenbouwkundige vierhoek Brinkweg, Terpstraat, Sternstraat en Granpré Molierestraat zijn van waarde als voorbeeld van de vroege stedenbouwkundige aanleg van Wieringerwerf. De kerk neemt een belangrijke positie in dit ontwerp. De kerk en de naastgelegen woningen komen uit dezelfde periode en zijn opgetrokken in dezelfde bouwstijl, ze kunnen gezien worden als een architectonisch en stedenbouwkundig ensemble.

Daarnaast is de kerk van stedenbouwkundige waarde door zijn ligging op de kop van de Meeuwstraat waardoor een vrije zichtlijn mogelijk is op de kerk. Tot slot is de kerk vanwege zijn hoogte een baken in de omgeving en daarmee beeldbepalend voor Wieringerwerf.

3. Architectuurhistorische waarden

De kerk is van architectuurhistorische waarde als voorbeeld van jaren dertig architectuur en als typologisch bewaard gebleven zaalkerk uit de twintigste eeuw. De typologie van de zaalkerk komt tot uiting in de plattegrond van de kerk, de opbouw van de gevels, het materiaalgebruik waarbij baksteen de hoofdtoon voerde en de eenvoud van de constructie. De jaren dertig architectuur is te herkennen aan het metselwerkverband, de grote oversteken, de bijzondere kapvorm en de glas-in-lood ramen. Waardevolle elementen zijn onder andere het opgaande muurwerk, de gevelopeningen, de houten kapconstructie, de plattegrond en daarmee de ruimtebeleving van het schip, de orgels en de klok.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

De kerk is in hoofdvorm, gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering gaaf behouden gebleven en is herkenbaar als uitdrukking van een kerkgebouw uit de jaren dertig. Van waarde is ook de herkenbaarheid van de tijdsgeest en de samenhang tussen de kerk en de omliggende woningen afkomstig uit één periode.

Het aantal aanpassing aan het in- en het exterieur is beperkt gebleven. De indeling van de kerkzaal is wel gewijzigd.

5. Zeldzaamheid

De kerk is zeldzaam als onderdeel van een dorp dat één bouwperiode gerealiseerd is en onderdeel uitmaakt van één stedenbouwkundig plan met niet alleen esthetische en praktische overwegingen, maar waarin ook sociaal-maatschappelijke aspecten werden meegenomen. Tevens is de kerk zeldzaam op regionaal niveau vanwege de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarden in relatie tot de gaafheid.

Bronnen

- Gemeente Hollands Kroon, *Kerkenvisie Hollands Kroon; over de betekenis en toekomst van kerkgebouwen in de gemeente*, 2022
- Kunstbus.nl: <https://www.kunstbus.nl/architectuur/granpre+moliere.html>
- Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap & Cultuurhistorie*, 2018
- Polders.nl: <https://static.nai.nl/polders/nl/polders/wieringermeer.html>
- Reliwiki: [https://reliwiki.nl/index.php/Wieringerwerf, Terpstraat 40 - De Samenstroom](https://reliwiki.nl/index.php/Wieringerwerf,_Terpstraat_40_-_De_Samenstroom)
- SteenhuisMeurs, *Cultuurhistorisch advies en referentie voor herstructurering*, 2017.

Historische foto's: Collectie regionaal Archief

Overige afbeeldingen: MOOI Noord-Holland

Colofon

opdrachtgever: gemeente Hollands Kroon
datum onderzoek: 14 oktober 2022
datum beschrijving: 11 november 2022
opgesteld door: MOOI Noord-Holland, Renee Stroomer MA in samenwerking met Sander van Alphen MA.

Tot het hierboven omschreven monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is.